

MİLLİ DEVLETİN OLUŞUM SÜRECİNDE MİLLİ DİLİN ÖNEMİ VE ETKİLERİ

***THE IMPORTANCE AND EFFECTS OF NATIONAL LANGUAGE ON THE FORMATION
PROCESS OF THE NATIONAL GOVERNMENT***

Dr. Öğretim Üyesi Gülsine UZUN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü, Muğla/Türkiye

ÖZ

Dil, millet olmanın en temel unsurudur. Milli birliğin oluşmasında dil birliği çok önemli bir etkeni meydana getirmiştir. Bir milleti diğer milletlerden ayıran hususiyetler arasında yer alan inanç, anane ve tüm kültürel değerler oluşması ve aktarılmasında dil vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Dil bir milletin varlığının göstergesini oluşturur. Bireyler arasında anlaşma zemini yaratarak, ortak gelecek idealini canlı tutan da dildir. Dil, toplumu benzer hissiyatlar ve fikirler çerçevesinde bir araya getirir. Dil, milli topluluğun ortak çatı altında birleşmesini sağlar. Böylelikle bu topluluğun devlet olma özelliğini de güçlendirir. Hâkim dilin resmi dil haline gelmiş olması vatandaşlık kavramını da güçlendirir. Modern milli devletin varlığını güvenceye alan resmi dilin kapsayıcı olmasıdır. Ülke içinde farklı dillerin resmi dile alternatif haline gelmesi milli birliği tehdit eder. Türk dili oldukça köklü bir geçmişe ve güçlü yapısal özelliklere sahiptir. Bütün Türk topluluklarında aralarındaki farklılıklara rağmen aynı kökten gelen dil konuşulmaktadır. İlerleyen süreçte, bütün Türk topluluklarında ortak anlaşmayı sağlamak gerekmektedir. Ortak dilin geliştirilmesi Türk coğrafyasında farklı diğer ortaklıkların ve birliklerin de yolunu açacak önemli bir unsur olacaktır. Bu çalışmada, dilin önemi, milli devletin oluşum sürecinde dilin rolü, milli toplulukların varlığı ve bütünlüğünün sağlanmasında milli dilin önemi üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dil, sosyal değişme.

ABSTRACT

Language is the most basic element of being a nation. The language unity in the formation of the national unity has brought a very important influence. The language, which is one of the characteristics distinguishing a nation from other nations, has an indispensable prescription in the formation and transmission of the ancestor and all cultural value. Language constitutes a sign of the existence of a nation. It is also the one that keeps the common future ideal alive by creating an agreement ground between individuals. Language brings society together in the framework of similar feelings and ideas. The language allows the national community to unite under a common roof. In this way, it strengthens the community as a state. The fact that the dominant language has become an official language strengthens the concept of citizenship. It is the official language that guarantees the existence of the modern national state. The fact that different languages are becoming an alternative to the official language in the country threatens the national unity. The Turkish language has a long-established history and strong structural features. Despite the differences among all Turkish communities, the same fundamental language is spoken. In the process of progress, it is necessary to provide a common understanding in all Turkish communities. The development of the common language will be an important element that will open the way for other partnerships and associations in the Turkish geography. This study focuses on the importance of national language in the provision of language, the role of language in the process of formation of the national state, and the existence and integrity of national communities.

Keywords: Language, social change.

1. GİRİŞ

Milli devletlerin ortaya çıkmasında en önemli rollerden birisinin dile olan yaklaşımlar olduğu çok açıktır. Dile dair birçok mitolojik belirlenim bu dönemde daha çok önem kazanmıştır. Güneş dil teorisi örneğinde olduğu gibi milletin inşa ve kudretini dile ilişkin yaklaşımlarla güçlendirmek önemli görülmüştür. Ayrıca dile dair bağdaştırma çalışmalarıyla toplumsal bağdaştırma arasında katı bir ilişki kurulmuştur (Öztürk, 2017:12). Dilin toplumdaki önemli işlevinden hareketle, özellikle milletlerin yeni oluşma süreçlerinde dilin bir araç olarak kullanılarak toplumun yeniden şekillendirilmesine odaklandığı birçok örnekte görülmektedir. Dilin araç haline getirilmesi, sömürgeci kendi bağımsızlığını kazanma sürecinde ve milli kimliğin inşa edilmesi noktasında ortaya çıkabildiği gibi tersine bir süreci besleyerek, sömürgeci güçlerin kendi kültürel formlarını gittikleri topraklara yerleştirmek amacıyla kendi dillerini dayatması da yine birçok durumda görülmüştür.

Dilin iki başat vurgusu olduğu söylenebilir. İlki dil, her şeyden önce bir semboldür; millet kurgusundaki ortak kimliğin sembolüdür. “Biz” olma bilincinin sembolüdür. Milli devletin “biz” olma bilincinin toplumda yer etmesi, ancak ülke içinde tek bir dilin konuşulmasıyla mümkün kılınabilir. Farklı “yerel” dilleri konuşan insanlar aynı “milli” dili konuşmaya ve anlamaya başladıklarında, milliyetçiliğin sloganları ve ilkeleri toplumsal tabakalarda daha çabuk yerleşir. Seçkinlerin ve sıradan insanların aynı dili kullanmaları, bu kesimlerin genel özlem ve duygular etrafında kenetlenip bir araya gelmelerini ve gerektiğinde aynı amaç için birlikte hareket etmelerini sağlar. Dil birliği sadece politik ve kültürel bir önem taşımaz, aynı zamanda ekonomik ve pratik bir gereksinime de karşılık gelir. Zira ülke içinde milli bir ekonominin oluşması ve varlığını devam ettirebilmesi için ülke çapında aynı dilin geçerli olmasına ihtiyaç vardır. İkincisi, dil bir araçtır; farklı etnik kimliğe ve dile sahip olan, ama aynı milletten oldukları varsayılan nüfusu değiştirmenin ve dönüştürmenin aracıdır. Bu aracın kullanımının etkinliği ve yaygınlığı arttıkça, farklılıkların törpülenmesi ve buna karşın milliyetçilik ilkelerini esas alan standart bir dilin ve kültürün üretimi kaçınılmaz olmaktadır (Kasımoğlu, 2013:165).

2. SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİ VE MİLLİ DEVLET

Avrupa’da 15. yüzyılda başlayan ve tüm Avrupa’yı derinden etkileyen ve bugünkü Avrupa medeniyetinin temellerinin atılmaya başlandığı süreç olarak tanımlanan modernleşme süreci, başta üretim biçimleri olmak üzere pek çok şeyi değiştirmiştir. Bölük pörçük, parçalı yapıdaki toplumlar giderek bir coğrafyada yaşayan kabileler görüntüsünden kurtularak belirli ortaklıklarla birbirine bağlanan homojen yapılar haline gelmeye başlamıştır. Hem insanlar hem de devlet ile toplum arasında anlaşılabilir ve üzerinde tartışmaya yol açmayacak bir iletişim aracının varlığı birçok yönden yeni yapının devamını sağlayacak hayati bir önem taşımaktaydı.

Avrupa’daki sosyal değişimin en önemli sonucu günümüzün modern devletinin ortaya çıkmış olmasıdır. Milli devlet, bütün farklılıkların üzerinde kapsayıcı ve farklılıkları törpüleyici bir güce sahip olmuştur. Hukuk kuralları ile herkesi bağlayıcı yeni düzenin yaptırım gücü oluşturulmuş, milli devletin varlığını ve bütünlüğünü koruması için de iç ve dış güvenlik teşkilatları meydana getirilmiştir. Diğer yandan, modern devletin milletleştirme araçlarının başında zorunlu eğitim gelmektedir. Devlet, toplumdaki farklı unsurlar tarafından verilen eğitim faaliyetlerini tek bir çatı altında toplayarak onu yeniden düzenleme ve kontrol altında tutmayı tercih eder. Böylelikle millet oluşturma süreci erken yaşlardan başlayarak uzun yıllar devam edecektir. Bu süreç içerisinde devlet, vatandaşına kendisine yurttaş kimliği ile bağlı olmanın bütün diğer toplumsal bağlılıklardan daha güçlü ve daha işlevsel olduğunu öğretir.

Egemen sosyolojik yaklaşımda millet, aynı ekolojik alan üzerindeki kültürel, ekonomik ve siyasal sistemlerin çakışma süreçleriyle birlikte “aşağı kültürlerin standartlaştırılmış, homojen merkezi otorite tarafından desteklenen bir “yüksek kültür” ile bütünleşmesi olarak ele alınır (Leca, 1998: 13). Örneğin, milletin ortaya çıkışını Modernleşme yaklaşımı açısından açıklayan Karl Deutch, millet kurmayı toplumsal-demografik süreçlere bağlayarak, kentleşme, artan sosyal hareketlilik, okuma yazma oranlarının artması, iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin, millet kurma sürecini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Millet kurma sürecinin başarıya ulaşması toplumsal gelişim ve kültürel bütünlüğün birbirini tamamlamasına bağlıdır. Aslında millet kurmayı kolaylaştıran modernleşmenin kendisidir. Millet, modern zamanların bir ürünüdür (Özkırımlı, 1999: 125). Avrupa dışındaki toplumlarda ise sosyal değişim süreci bu toplumların kendi iç dinamikleri ile Batılı toplumların sahip olduğu yapıların harmanlanarak bir tür “hibrit” değişim süreci biçiminde ortaya çıkmıştır. Müslüman toplumlarda yaşanan değişim hareketlerini de bu bağlamda ele almak mümkündür. Osmanlı devletinde başlayan modernleşme sürecine benzer biçimde modernleştirici adımlar geleneksel değerler ve kurumlarla uyumlaştırılmaya çalışılarak atılmıştır. Ancak modernleşmenin

ilerleyici etkisinin güçlü olması geleneksel yapıyı gerileterek karşı tepkilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

3.MİLLET OLUŞTURMA VE DİL

Dil, dilbilimciler tarafından, toplumu meydana getiren bireylerin düşünce ve duygularının o toplumda ses ve anlam bakımından geçerli ortak öğeler ve kurallar yardımıyla başkalarına iletilmesini sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2005:665). İlber Ortaylı, millet duygusunun oluşumunda dil unsurunun merkezî bir önemi olduğunu vurgulamaktadır. Ortaylı, insanoglunun aynı dili konuştuğu cinsdaşlarıyla aynı toplum ve duyguyu paylaşmak zorunda olduğunu, dilin temel iletişim aracı olmasının yanı sıra, buna dayalı olarak üretim aracı ve toplumsal dayanışma aracı olduğunu, bu nedenle aynı dili kullananların farklı mekânlarda yaşasalar bile, dil aracılığıyla iletişim kurduklarını, toplumun kaderini paylaştıklarını ve toplumla dayanışma içine girebildiklerini anlatmaktadır (Ortaylı, 1998:5). Toplumsal iletişim bireysel anlamda anlaşmanın ötesinde bir işleve sahiptir. Bütün bireylerin bir bütünün parçası olduğu yönündeki duygunun oluşumunda dilin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Aynı siyasal topluluğa ait olduğunun farkına varılması ortak dilin keşfedilmesi ile yakından ilişkilidir. Daha önce hiç görmediği insanların kendisiyle aynı dili konuştuğunu ve onlarla anlaşabildiğini anlayan insan için millete aidiyet sürecinin başladığı söylemek mümkündür.

Modern toplumun ortaya çıkmaya başlaması ile beraber dilin “tebaadan” “bireye ve yurttaş” a giden süreçte çok önemli bir fonksiyonu ortaya çıkmıştır. O da insanların aralarındaki kültürel farklılıkları ortadan kaldıracak ve yeni ortaklıkların temelini atabilecek geçmiş ile bağ kurarak toplumu geleceğe taşıyabilecek güçlü bir araç olan dildir. Elbette bu fonksiyonları yerine getirebilmesi için dilin, yeniden düşünülmesi ve gerekirse yeniden tasarlanması gerekecektir. Özellikle milli devletlerin kuruluş sürecindeki dile yönelik operasyonlar ve yeni anlamlandırma çabalarının altında milli bir dil yaratarak bu dili herkes tarafından anlaşılabilir hale getirmek yatmaktadır. Dilin öğretilmesi, benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasında da devletin sahip olduğu milli eğitim sistemi ile kitle iletişim araçlarına büyük görev düşmektedir.

Dil, milliyetçiliğin kamusal alanı şekillendirmek amacıyla her daim müdahalede bulunduğu ve idare ettiği bir kültürel öge konumundadır. Millet kurgusunda dil bir yandan ortak kimliğin ve “bizlik” bilincinin bir göstergesi ve ispatı olarak; diğer yandan ise bu kurgunun siyasî pratiğe döküldüğü durumlarda milli devlete mensup nüfusu dönüştürmek yolunda aslî bir araç olarak kullanılmıştır (Kasımoğlu, 2013:165). Etnik ve kültürel yanı güçlü olan Alman milliyetçiliğini tanımlayan yazarlar milletin, ortak bir dil, hatta etnik gruba doğrudan dâhil olmaya dayalı bir cemaat (gemeinschaft) olduğunu daha yoğun biçimde vurgulamaktadırlar (Jaffrelot, 1998:54). Buna karşın Fransızlar, sosyal ilişkilerin milli aidiyet noktasında daha güçlü olduğu tezini savunmakta ve ferdi bağlılıkları öne çıkarmaktadırlar. Anderson, yayıncılık tekniğinin gelişmesi ve “kapitalist yayıncılığın” oluşmasıyla ortak bir kültürün meydana geldiği ve bunun sınırlarının ana dil tarafından belirlendiği tezini savunmuştur (Anderson, 1995:50). Anderson, başlangıçta sadece Latince okuyabilen bir kitleye hitap eden yayıncılık faaliyetinin, Latincenin doyumluğa ulaşması ve tek dilli kitap talebinin artmasıyla birlikte Latince dışındaki bir dilde yazılan kitapların yaygınlaşmasının ulusal dilleri geliştirdiği ve aynı dili konuşan ve bunun farkında olan bir insan kitlesini ortaya çıkardığını ifade etmektedir. İster doğuştan kazanıldığına isterse de sonradan edinildiğine inanılsın milli kimliğin oluşumunda ortak dil her zaman için güçlü bir etkiye sahip olmuştur.

4.EDEBİ DİL ÜRÜNLERİ VE MİLLİ BİLİNÇ

Mitler, milletlerin ortaya koymuş oldukları ilk örneklerdir ve milli topluluğa örnek yaşam biçimi sunarlar. Örnekler ritüellerle yaşatılarak sürekli hale gelir ve böylece millete mensup bireyler arasında ortak bir bellek oluşturulmasına yardımcı olurken, bu bellek aracılığıyla da kuşaktan kuşağa kimlik aktarımı gerçekleştirilir. Milletlerin doğuşu, çeşitli zorluklar, işgaller, esaret ve benzeri olaylar; bu sırada gösterdikleri mücadele ve kahramanlıklar, millet tarafından kutsallaştırılır ve millet de bu kutsiyet etrafında gelişerek büyür (Elcan-Ulu, 2017: 36) . Bu doğrultuda Anderson da, üç farklı yol ile milli bilincin temellerinin dil tarafından atıldığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki, yerel halk dillerinin üzerinde iletişim fonksiyonuna sahip olan bir alan yaratarak yayıncılığın ölçeğini genişletmesi. İkincisi yayıncılığın gelişmesi dile sabitlik kazandırarak millet kavramı için kadimlik fikrinin inşa edilmesine katkıda bulunması. Diğer de, yayına uygun olan dil varyantlarının giderek bir iktidar dili haline dönüşerek hâkimiyet kurması ve “alt dillerin” üzerinde bir kapsayıcılık ve güç elde etmesi (Anderson, 1995:59-60). Milli devletlerin kurulmasından sonra zaman zaman giderek güçlense de her dönemde var olan alt dillerin hakim dil karşısında “varlık gösterme mücadelesinin” altında yatan en önemli motivasyon, alt dilleri konuşanların kendi milli devletlerini kurma

yönünde bir eğilime her zaman sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle küreselleşme süreci, yerel grupların kültürlerini harekete geçirerek kendi milli devletlerini kurma yönünde onları cesaretlendirmiştir.

Millet olma sürecindeki toplulukların milli dillerinin oluşmasında bazen sözlü edebiyat unsurlarının yazıya geçirilmesi de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle insanların birbirlerini anlamaya başlamaları ve birbirleri arasında ortaklıklar keşfetmeleri sonrasında “hâkim dil” olma sürecindeki dil ile yazılmış olan eserlerin bu süreci hızlandırdığı görülmektedir. Örneğin, Macar milli bilincinin oluşmasında önemli etkileri olan György Bessenyi’nin “Büyük Operasının” yazılmış olmasının Macar dilinin kapsayıcılığı ve milli edebi dil haline gelmesinde önemli payının olduğu söylenebilir. Josef Dobrovsky’nin “Çek Dilinin Tarihi” ve benzer biçimde Ivar Aasen’in “Norveççe Gramerinin” yazılması da bu dillerin bir anlamda “kendisini ispat etmesine” neden olmuş ve bu dillerin bir edebi eser vermeye yeterli diller olduğunu göstermesi bakımından önemli aşamaları meydana getirmiştir.

1870’lerde de yerel Hollanda ağızını edebi dile dönüştüren ve onu artık Avrupalı olmayan bir şey olarak adlandıran Boer vaiz ve rahiplerinin Afrikaner milliyetçiliğine öncülük ettikleri bilinmektedir. Amerikan ve Cizvit okullarından çıkmış olan Maruniler ve Koptalar, klasik Arapçanın canlanmasında ve Arap milliyetçiliğinin yayılmasında etkin rol oynamışlardır. Türk milliyetçiliğinin temellerinin de yine 1870’lerde İstanbul’da halk dilinde canlı bir yayıncılığın ortaya çıkışında görmek mümkündür. (Anderson, 1998:91)

Osmanlı döneminde diller arasında ve bir dereceye kadar da dil grupları arasında bir işbölümü olduğu görülmektedir. Türkçe, yönetim ve ordu diliyken, Arapça eğitim ve hukuk, Farsça ise kibar mektup yazımı ve edebiyatta kullanılan bir dil özelliğinde olmuştur (Hourani, 1993: 48). Osmanlı devletinde yaşayan topluluklar açısından özellikle gündelik hayatlarını sürdürmek ve devletle olan ilişkilerini tanzim etmek açısından farklı fonksiyonlara sahip farklı dilleri öğrenmek oldukça zordu. Bu bağlamda, halkın kendi hayatını sürdürmesine ve birbirleriyle iletişimini sağlamasına yarayan ve doğumuyla beraber öğrendiği dil ile diğer diller arasındaki “yabancılaşma” giderek artmıştır. Bu aynı zamanda devlet yöneticileri ve sıradan insanlar arasındaki iletişimi de olumsuz etkilemiş, yönetim ve halk arasındaki mesafeyi artırmıştır. İlginç bir biçimde, Türkçe dil ailesine mensup olup da farklı devletlere mensup olanlar da dil anlamında farklı gruplar olarak tanınmışlardır. Diğer yandan anadili Türkçe olmayanlar, üst dil Osmanlıca’yı öğrenerek Türk dilli gruplardan farklı biçimde bir ayrıcalığa sahip olmuş ve bunu da devlet kademelerinde yükselmek amacıyla kullanmışlardır. İmparatorluğun dağılma sürecine girmesiyle beraber de kendi milli dillerinde ürünler vererek milli kimliklerini geliştirmişlerdir.

Örneğin, on dokuzuncu yüzyılın başlarında kendi içlerinde bir dil ve eğitim reformu gerçekleştiren Museviler de bu dönemden itibaren devlet bürokrasisinin önemli mevkilerinde görülmeye başlamışlardır. Bu tercümanlar arasında yer alan Sahhak Abro Efendi, Osmanlıca’ya olan hâkimiyeti ve yaptığı telif ve tercümelerde iktisat alanında üretmiş olduğu Türkçe karşılıklarıyla tanınmaktadır. Musevi cemaatinden Moiz Fresko İbranice harflerle "Üstad" adlı Türkçe gazete çıkarmış, Missalidis Yunanca harflerle Türkçe dergi çıkarmış ve roman yayımlamış (Temaşa-i Dünya), Baronyan ve Agop hem Ermenice hem Türkçe gazete yayımlamışlardır (Ortaylı, 1998:80).

Türk dilinin gelişme aşamalarına bakıldığında halk destanlarının sözlü ve dağınık durumdan yazılı ve toplu hale geçirilmesi olumlu etkiler yaratırken, yeni ve yazılı edebi ürünler verilmesi noktasında da cesaretlendirici bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, öncelikle halkın bilincinde derin izler bırakacak ve kendisinden sonraki kuşaklara ulaşması için ruh ve vicdanlara etki eden bir olayın gerçekleşmesi, ikinci aşamada ozanlar ve anlatıcılar tarafından şiir veya nesir biçiminde oluşmaları, üçüncü safhada ise; büyük bir ozan ya da şairin çıkıp destanın bütün parçalarını yeni bir üslupla bir araya getirmesi halk destanlarının oluşmasını sağlamıştır (Gökdağ-Üçüncü, 2007:265) .

Aynı doğrultuda, Kırgız milli kimliğinin oluşmasında belki de en başta gelen etkilere sahip olan Manas destanı, geçmişten günümüze bağ kurarak ortak dilin kadimliği ve kapsayıcılığını göstermeye bugün de devam etmektedir. Kırgız milli edebiyatının öncülerinden yazar Cengiz Aytmatov, "Biz bu destana babalarımızın, bütün ecdadımızın seslerini verdik. Bu sesleri hep duyacağız. Çok eski zamanlarda buraları terk eden kuşların uçuşunu, nice zamandır artık toprağı dövmeyen toynakların sesini, savaşta ölen batırların naralarını, ölenler için yakılan ağıtlarımızı duyacağız. Bu destan, yaşayanların övüncü, hepimizin övüncü için, geçmişi canlandıracak, gösterecektir" diyerek kendi dilini kullanarak edebi anlatılarla yaşanan gerçeklik arasında kurduğu bağlantıyı ortaya koymakta ve bunu yaparken de geçmiş ürünlerden beslenerek geldiğini ifade etmektedir (Arslan, 1998:4).

Avrupalı tarihçiler ve dilbilimcilerin Türk dilinin kaynakları ve gelişme evreleri hakkında yaptığı çalışmalar ve Türk topluluklarının kültür ve dillerinin kökenine ilişkin araştırmalar da milli dilin gelişmesi açısından

çok önemli etkilere sahip olmuştur. Örneğin, De Guignes, Arthur Lumley Davids, Arminius Vambéry ve Léon Cahun gibi akademisyenler, Asya'daki Türk topluluklarının kökenleri, dilleri ve medeniyetlerinin köklü yapısını ortaya çıkartmak için çalışmalar yapmışlar, diğer yandan Finler, Macarlar, Moğollar, Mançurya ve benzeri coğrafyalarda Avrupa ve Asya'nın diğer halkları ve Türkler arasındaki etnik ve kültürel bağlar ile ilgili yeni sonuçlara ulaşmışlardır. Türkoloji alanındaki en önemli gelişme ise, Danimarkalı Thomsen ve Rus bilim adamı Wilhelm Radloff'un, sekizinci yüzyılın ortalarında yazılmış olduğu düşünülen Orhun Yazıtlarını çözmeleridir. Eski Türk tarihi ve kültürüne ışık veren Radloff'un çalışmaları, Türk milli kültürünün ürünlerinin keşfinde önemli bir rol oynamıştır (Georgeon, 1996:28).

Bütün bu örneklerin gösterdiği gibi dil, gerek birey, gerek toplum açısından temel referans noktalarından biri, hatta belki en önemlisidir. Zira dil, hem bireyin kimliğinin biçimlenmesinde en önemli rollerden birine sahiptir, hem de toplumsal bütünleşmenin –olumlu ya da olumsuz yönde– şekillenmesinde önemli işlevler üstlenir. İnsanlık tarihinde dilin siyasi amaçlarla kullanılmasına ancak modern zamanlarda rastlanmaktadır. Dilin siyasetin konusu ve amacı olmasının, milliyetçilik akımlarının doğuşuna paralel bir şekilde olduğu ifade edilmektedir. Milliyetçilik ve onun devlet modeli olan milli devlet, dilde birliğe özel bir önem atfeder (Kasımoğlu, 2013:165).

Yazılı olmayan anadiller, toplulukların birbirine yakınlığına ve coğrafi konumuna bağlı olarak birbirleriyle söyle ya da böyle iletişim kurmayı başarmış bir farklı dil varyantları ve lehçeler karmaşasıdır. Birbirlerini anlamakta epey zorlanabilecek hatta hiç anlayamayacak kadar farklı yapılara sahip yerel dillerin bir bütünlüklü yapıyı oluşturması oldukça zordur. Bu karmaşayı, insanların birbirlerini anlamasını sağlayabilecek ölçüde azaltacak olan ise konuşulan dillerin yazıya dökülmesidir.

5.DİL, EĞİTİM VE MİLLİ ŞUUR OLUŞTURMA

Milli devletlerde, egemenlik hakkının halka verilmesi ile birlikte, halkın siyasal yaşama da doğrudan doğruya katılabilmesi sağlanmıştır. Bu durum ise, bireylerin siyasal yaşamda oy kullanmadan, egemenlik hakkını savunabileceği her yere ve her aşamaya kadar etkin bir biçimde belirli rolleri üstlenmesi anlamına gelmektedir. Doğal olarak bu da belli bir devlet mekanizması içinde, ortak bir resmi dili zorunlu kılmaktadır. Ortak bir dil sayesinde, idari kolaylıklar da sağlanmış ve böylelikle modern dünyanın günlük işlerinde karşılaşılabilecek iletişim sorunlarının da önüne geçilmiştir (Aygül: 2008:73).

Zorunlu eğitim, en etkili milletleştirme araçlarından biri olarak işlev görmüştür. Çünkü başta hâkim milli dil olmak üzere, yaygın eğitim kapsayıcı kültürün ana elemanları olarak devlet tarafından planlanan zorunlu eğitim sayesinde benimsetilebilir. Ortak bir dilin yaygınlaştırılması yanında zorunlu temel eğitim; milli tarih ve milli coğrafya dersleriyle bireylere küçük yaşlardan itibaren milli bilinç kazandırmanın yuvaları olarak nitelendirilir. Ortak bir eğitimin, hem milli bağlılığı, hem de vatandaşlar arasındaki bütünleşmeyi sağlayacağı anlaşılmıştır. Böylece hem milliyetçi duygular güçlenmiş, hem de geleneksel monarşik bağlılıklar önemli ölçüde unutturulmuştur (Sadoğlu, 1993:22-23). Dil planlaması veya sosyal dil mühendisliği gibi bir sürecin amacı, ortak bir dil oluşturabilmektedir. Bu durum Almanca'da "bildung" olarak ifade edilmektedir. Yani, ortak bir dile dayalı olarak bir milletin kültürel bir çerçeve içinde birlik yaratma sürecidir. Almanya'da "tek dil, tek tarih ve tek kültür" olarak ifade edilen ve kültürel milliyetçilik olarak yürütülen faaliyetler, bu ortaklıkları oluşturma sürecinde çeşitli dil politikaları yürütmüşlerdir. Daha sonraki zamanlarda model olarak alınan kültürel milliyetçiliğin yansımaları, diğer ülkeler için dil alanında da olmuş ve birçok ülke dil planlaması, sosyal dil mühendisliği, dil düzenlemesi gibi kavramlaştırmalar adı altında dile müdahale etmişlerdir (Aygül, 2008:82)

Çok uluslu devletler, kendi içlerinden yeni milli devletler ortaya çıkmasını engellemek için en başta, hâkim topluluk dışındaki grupların ayrı bir millet ve dil olarak tanınmasına karşı çeşitli değiştirme politikaları kullanarak bu sürece engel olmaya çalışmıştır. 70 yıllık ömrü boyunca Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'sından miras kaldığı biçimde, kendi hâkimiyeti altındaki halkları etnik farklılıklarına göre değil genelde dini aidiyetleri noktasında tanıma siyaseti yürütmüştür. Bu ülkede yaşayan milli azınlıklar ise yıllarca bu baskıya karşı kendilerinin milli kimlikleriyle tanınması mücadelesini vermişlerdir. Örneğin, 1900'lerin başlarında, "Kırım Tatarları" kavramı, Kırım'da yaşayan İslam toplumu işaret etmek amacıyla kullanılırdı. Rus devleti ise, Kırım Tatarlarını tanımlamak için daha geniş bir tanımlayıcı olan "Müslüman", kullandıkları dil için ise "Müslümanca" kavramını tercih etmekteydi. Hatta Rus yönetimi ülkedeki tüm Müslümanları tanımlamak için "Tatar" isminden yararlanmış, bu tavır diğer Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenmiştir. Hal böyle olunca, Müslüman ve Tatar tanımlamasının birlikte var olmadığı durumlarda ise bir "inkâr" politikası söz konusu olmuş, Müslüman olmayan Tatarlar yok sayılarak, etnik inkâr politikası bir anlamda mantığa uygun hale getirilmiştir. Bu nedenle Müslüman Tatar toplumu, kendilerini Ruslardan ve

diğer topluluklardan ayıran yegâne unsurun Müslümanlık olduğundan dolayı bu unsura önem vermişler ve milli kimliklerini Müslümanlık altında sürdürme yolunu seçmişlerdir.

Daha sonraki süreçte, Rus işgali Türkistan'da modernleşme sürecini başlatmış, bölgenin dışa açılmasını sağlamıştır. Çarlık Rusya'sının bölgeyi kalkındırmak ve yenilik getirmek gibi bir amacı olmamasına karşın, bölgenin doğal kaynaklarından yararlanma isteği teknolojik yenileşmeyi beraberinde getirmiştir. Yeni yöntem ve usullerin ilk defa bölgeye gelmesi ve yeni kurumların oluşması Türkistan'ın toplumsal yapısını da değiştirmeye başlamıştır. Dil, kültür ve eğitim alanında yapılan yenileşme hareketleri milli şuurun gelişmesini sağlamış, bu da, başta Rus yönetimini korkutmuştur. Türkistan'da, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Kırım'da, Azerbaycan'da, Hicaz'da, Kazan'da ve Hindistan'da bu yenilikçi fikirler aydınlar aracılığı ile bu geniş coğrafyada yayılmaya ve toplumu etkilemeye başlamış, başlangıçta İslami reform şeklinde olan bu hareket zamanla kültür ve eğitimle ilgili bir harekete de dönüşerek zaman içerisinde siyasal bir içeriğe bürünmüştür. Türkistan'daki yenilik hareketlerinin siyasal bağımsızlığa doğru gelişmesini istemeyen yönetim, değişik suçlamalar üreterek bu hareketi bastırmaya çalışmıştır.

6.SONUÇ

Bir toplumun millet olarak şekillenmesi sürecinde, en başta gelen sorun insanların birbiriyle anlaşabilmeleridir. Anlaşamayan toplumların bir devlet olarak organize olması oldukça zordur. Bu nedenle, toplumu oluşturan insanların bir dil üzerinde mutabakat sağlayarak onu tüm ülkede geçerli olan hâkim dil olarak tanımları, milli devletlerin kurulmasında önemli bir aşamayı meydana getirmiştir. Bazı toplumlarda, zaten güçlü olan kültürel ortaklıklar bu süreci kolaylaştırırken bazı toplumlarda ise, ortaklıkların bulunması ve üzerinde anlaşma sağlanması ancak bazı zorlamalar neticesinde mümkün olabilmektedir.

Avrupa'da milli dillerin ortaya çıkış süreçlerine baktığımızda farklı zamanlarda farklı biçimlerde bu sürecin yaşanmış olduğu görülmektedir. İlk olarak Fransız milli devletinin oluşum biçimine bakıldığında, dilin dolaylı da olsa önemli bir etkisinin mevcut olduğu görülmektedir. Fransızlar öncelikle vatandaş kavramı etrafında bir millet yaratmaya çalışırken, birbiriyle anlaşabilen ve ülkenin her yerinde geçerli olan bir Fransızcanın da yaygınlaşması için çaba harcamışlardır. Alman dilinin gelişimi ve milli devletin oluşum süreci Fransa'dan daha farklı gerçekleşmiştir. Almanya milli birliği 17. Yüzyıldan itibaren oluşmaya başlamıştır. Fransızca tüm Avrupa'da olduğu gibi sanat ve kültürün dili olarak Almanya'da da belirli bir hâkimiyete sahiptir. Diğer yandan, Almanya coğrafyasında çok sayıda lehçe ve alt dillerin mevcut olması tek bir dilin hâkim olmasını zorlaştırıcı etki yaratmıştır. Fransız milli devlet sürecinden Almanya'nın temel farklılığı; Almancanın toplumun gayretleri sonucu kapsayıcı bir etkiye sahip olması sağlanırken, Fransızlar kendi dillerini devlet desteği ile yurttaşlık kavramı üzerinden hâkim kılmışlardır.

Milli kültürün benimsenmesi ve ortak aidiyetlerin keşfedilmesinde en başta gelen unsurlar dil ve onun sözlü ve yazılı olan ürünleridir. Milli şuurun oluşması ve diğer kültürlerden farklılaşmanın sağlanmasında tarihsel süreç içerisinde öncelikle sözlü edebiyat ürünleri çok önemli etkilerde bulunmuş, halkın ortak edebi ürünleri, masallar, destanlar ve diğer halkın içinden kaynaklanan ürünler bunların etrafında yeni ortaklıkların meydana getirilmesine yardımcı olmuştur. Bu eserlerdeki hikâyeler, tarih anlatıları ve içerindeki kahramanlar milli kimliğin yaratılmasında benzersiz etkilere sahip olmuştur. Kırgız kültürünün en güçlü unsurlarından sayılan dört yüz bin mısradan meydana gelen ve Kırgız Türklerinin milli kahramanı Manas'ın etrafında oluşan olayları anlatan Manas Destanı, Kırgız-Türk medeniyetinin güçlü bir eseri niteliğinde olup, Orta Asya Türk kültürünün, Kırgız dilinin gelişmesi ve yerleşmesinde halen de etkileri devam etmekte olan bir edebi üründür. Sovyet döneminde bu coğrafyadaki milli kimliklerin bastırılmaya çalışılması ve üzerlerinde bir Sovyet kimliği inşa edilmesi çabasının en belirgin sonuçları, milli toplulukların kendi ürünlerinin yaygınlaşmasını önlemeye yönelik olmuştur. Sovyet İmparatorluğunun çökmesi ile birlikte milli kültürün kendi ürünlerinin serbestçe ortaya çıkarabilmesi milli şuur ve kimlik üretimine de oldukça olumlu bir etki yapmıştır. Türk dünyası coğrafyasında farklı lehçelere sahip halkların ortak anlaşma dili geliştirmeleri bu halklar arasındaki köklü tarihsel bağlar ve kadim ortaklıkların daha da güçlenmesine neden olacak ve belki de çok uzak olmayan bir gelecekte aynı geleceği paylaşır hale gelmiş olabilecektir.

KAYNAKÇA

Anderson, B, (1995). Hayali Cemaatler, Metis Yayınları, İstanbul

Atsız, B.G.- Üçüncü, K. (2007). Başlangıcından Günümüze Türk Destanları, Ankara.

Aygül, H., (2008). Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi, SDÜ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SBE, Isparta,

- Elcan, A- Ulu, Y.S.(2017), “Destandan Milli Kimlik İnşasına: Altaylı Yazar Çıbaş Kayınçın’ın “Kayçı” Hikâyesinde Yapı Ve İzlek”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (36): 1-16
- Jaffrelot,C., (1998). ”Bazı Ulus Teorileri”,(Ed.:Jean Leca), “Uluslar ve Milliyetçilikler”, ss.54-69, Metis yay., İstanbul.
- Karayormuk, K. (2001). “Toplam Kalite Yönetiminde Performans Değerlemenin Önemi ve Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(2):61-73
- Karluk, S.R. (2005). “Kıbrıs’ın AB Üyeliği AB’yi Böler mi?”. (Ed. Oğuz Kaymakçı), Avrupa Birliği Üzerine Notlar, ss. 263-287, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kasımoğlu, A., (2013). Milliyetçilik ve Dil Dil Milliyetçiliğinin Başarı ve Başarısızlıkları, Yalova Üniversitesi SBE Dergisi, (5):161-173
- Korkmaz, Z., (2005). Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt:1, Türk Dil Kurumu Yayınları, No:629/1, Ankara, s.665.
- Leca, J, (1998). “Neden Söz Ediyoruz”, (Ed.:Jean Leca), Uluslar ve Milliyetçilikler, ss.11-20, Metis yay., İstanbul.
- Odabaşı, Y. (2004). Postmodern Pazarlama, Mediacat Kitapları, İstanbul.
- Ortaylı, İ., (1998). “Millet Kimliği”, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı:50, 9-14
- Özkırmı, U. (1999). Milliyetçilik Kuramları, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk, Ali., (2013). “Modern Dil Teorileri ve Toplumsal Dizayn (Politik Dil Sosyolojisine Giriş)”, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, s..6(7):161-173
- Sadoğlu, H. (1993). Türkiye’de Milliyetçilik ve Dil Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Somuncuoğlu, T. (2014., “Çarlık Rusya’sı Dönemi Türkistan’ında İslam ve Modernleşme,” Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.18 (2), ss.227-240